

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

FACULTATEA DE ISTORIE

OPȚIUNI ISTORIOGRAFICE

Serie nouă

Numărul 2 / 2025

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

2025

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Laurențiu Rădvan, Mircea-Cristian Ghenghea, Adrian Vițalaru, Felix-Adrian Tencariu (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), Mihail Băț (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău)

COMITETUL DE REDACȚIE

Maria-Cristina Ciobanu (redactor șef), Rebeca Cefalan, Adina Amărieuței, Mălina Libiț, Andrei Archiudean, Bogdan-Ștefan Novac, Vlad Lungu (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Adresa (materiale trimise pentru publicare sau altă corespondență): Facultatea de Istorie, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza”, B-dul Carol I, Nr.11, 700506 - Iași, România.

Telefon: +40 758 550 922 (Comitetul de Redacție); +40 (232) 201056 (Secretariatul Facultății de Istorie)

Website: <https://optiuni-istoriografice.ro/>

E-mail: optiuni.istoriografice.is@gmail.com

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

Tehnoredactor: Florentina Crucerescu

Redactor: dr. Marius-Nicușor Grigore

ISSN 1582 – 2842

CUPRINS / SUMMARY

ARTICOLE

Focul în preistorie: de la supraviețuire la inovație tehnologică / Fire in Prehistory: from Survival to Technological Innovation Adina AMĂRIUȚEI	7
Pigmenți și culoare în preistorie: de la primele picturi rupestre la cultura Cucuteni / Pigments and Color in Prehistory: from the Earliest Cave Paintings to the Cucuteni Culture Analisa FOCA	31
Metode de analiză și evoluția abordărilor în studiul ceramicii arheologice / Methods of Analysis and the Evolution of Approaches in Archaeological Pottery Studies Elena-Camelia PINTILIE	63
A Review of Interpretative Approaches Regarding Ashmounds Features From Noua Cultures / O analiză a abordărilor interpretative privind așezările de tip cenușar Vlad VOINICIUC	89
The Mobility of the Administrative Personnel in the Roman Empire: A Perspective on the Career of <i>Publius Aelius Hammonius</i> / Mobilitatea personalului administrativ in imperiul roman: o perspectiva asupra carierei lui <i>Publius Aelius Hammonius</i> Valeria PÎNTEA	107
Implicarea femeilor peregrine în viața religioasă a cetății Tomis / Involvement of <i>Peregrinae</i> Women in the Religious Life of Tomis Daria BABII	117
Considerații privitoare la identificarea satelor lui Oană Ureacli din ținutul Putnei / Considerations Regarding the Identification of Oană Ureacli's Villages in the District of Putna Alecsandru VOICU	125
Comunitate și societate. O scurtă monografie a comunei Baru din județul Hunedoara (sec. XIX-XXI) / Community and Society: a Short Monograph of the Commune of Baru, Hunedoara County (19th–21st Centuries) Denis-Sorin CĂLUȘER	133

Legea învățământului primar din 1924 și aplicarea ei reflectată în unele documente oficiale / The Law on Primary Education From 1924 and its Application Reflected in Some Official Documents

Mihai-Daniel BOTEZATU.....151

Ascensiunea nazismului reflectată în paginile ziarului „Adevărul” (1930-1933) / The Rise of Nazism Reflected in the Pages of the Newspaper „Adevărul” (1930-1933)

Dumitrița ILINCĂI 165

PREZENTĂRI DE CARTE

Mary BEARD, *Laughter in Ancient Rome. On Joking, Tickling, and Cracking Up*, University of California Press, Oakland, 2024, 319 p.

Xenia CHIFEAC..... 183

Valerie HANSEN, *Anul 1000. Exploratori, negustori și începutul globalizării*, trad. Matei Ciurică, București, Corint, 2023, 383 p.

Teodor-Răzvan MOISE 191

Kees BOTERBLOEM, *The Dirty Secret of Early Modern Capitalism. The Global Reach of the Dutch Arms Trade, Warfare and Mercenaries in the Seventeenth Century*, Routledge, New York, 2020, 244 p.

Andrei-Robert VASILACHE 197

Constanța VINTILĂ, Giulia CALVI, Mária PAKUCS-WILLCOCKS, Nicoleta ROMAN, Michał Wasiucionek, *Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, în secolele XVI-XIX*, Humanitas, București, 2021, 431 p.

Andrei BORDEIANU..... 206

Martyn RADY, *Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea*, traducere din limba engleză de Lia Decei, prefață de Matei Cazacu, Corint Istorie, București, 2023, 592 p.

Cristiana MURARIU 215

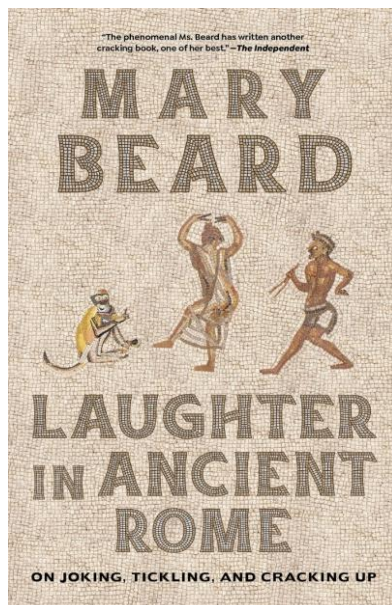
ARTICOLE

PREZENTĂRI DE CARTE

Mary BEARD, *Laughter in Ancient Rome. On Joking, Tickling, and Cracking Up*, University of California Press, Oakland, 2024, 319 p.

Xenia CHIFEAC*

Râsul poate fi înțeles ca o formă de expresie a emoției, fără a rămâne, totuși, la o simplă reacție fiziologică spontană provocată de situații ridicole sau amuzante. De altfel, el poate fi declanșat chiar și în contexte marcate de teroare sau violență, ceea ce sugerează că nu este întotdeauna un reflex al veseliei, ci poate avea cauze și funcții mult mai complexe. Din acest punct de vedere, este util să facem deosebirea între reacția imediată a râsului și simțul umorului ca predispoziție culturală și cognitivă. Mai curând, simțul umorului poate fi interpretat ca o reflectare a mentalităților colective, oferind indicii distinctive despre valorile, tensiunile și caracteristicile culturale ale unei societăți. Totodată, numeroși teoreticieni și critici au caracterizat râsul ca pe o forță aparent necontrolabilă, care izvorăște din interiorul individului, ceea ce practic ne permite să-l interpretăm ca fiind o dovadă a unei personalități. Plecând de la această perspectivă asupra dimensiunii subiective a râsului, putem înțelege mai clar de ce, în lumea antică, râsul nu era perceput doar ca o reacție spontană, ci putea avea și o funcție strategică. În acest sens, este important de menționat că anticii nu râdeau neapărat doar din amuzament, ci adesea cu o

* Student, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, email: xeniascho5@gmail.com

intenție clară: pentru a ironiza, a sancționa, a demasca sau chiar a domina.

Mai mult decât atât, râsul implică o formă de rafinament intelectual, o subtilitate care trece dincolo de manifestările instinctive. Se poate vorbi, în acest sens, despre o veritabilă „artă de a glumi”, în care umorul bine calibrat devine expresia unei inteligențe sociale și culturale dezvoltate, pentru că capacitatea de a recurge la umor presupune și un anumit nivel de cunoaștere și implicare în viața socială. Or în arta oratoriei, acest tip de umor dobânda valoare strategică, devenind o resursă retorică cu dublu potențial. Cicero este exemplul cel mai elocvent în acest sens. Deși unele dintre glumele sale au fost considerate de Quintilian prea grosolane pentru un orator de elită, tot el păstrează și apreciază un exemplu remarcabil de umor ingenios. În procesul din anul 52 a. Chr., când Cicero îl apăra pe Titus Annius Milo, acuzat de asasinarea lui Publius Clodius Pulcher, momentul-cheie al pledoariei se concentrează, simbolic, într-un singur cuvânt, *sero*, care însemna atât „târziu”, cât și „prea târziu”. Pe lângă faptul că indică momentul exact al morții lui Clodius, replica funcționează ca un comentariu sardonice asupra destinului politic, cu sensul că Clodius ar fi trebuit eliminat cu mult timp înainte. Deci, pentru Quintilian, această replică salvează întregul gen al jocurilor de cuvinte, devenind dovada supremă că umorul oratoric poate atinge o finețe admirabilă.

Lucrarea *Laughter in Ancient Rome* de Mary Beard propune o incursiune originală și provocatoare în contextul râsului roman, privit nu doar ca expresie a divertismentului, ci ca fenomen social, politic și cultural. Volumul apare ca o definitivare a conferințelor susținute de Mary Beard la Sather Lectures, Berkeley, în toamna anului 2008. În contrast, prima variantă a lucrării a fost publicată în 2014, iar ediția actualizată – după zece ani.

Mary Beard este o profesoară remarcabilă de studii clasice la Newnham College din cadrul Universității Cambridge, precum și editoare la *Times Literary Supplement*. Este membră a Academiei Britanice și a Academiei Americane de Arte și Științe. Printre numeroasele sale lucrări am mai putea menționa: *Pompeii: The Life of a Roman Town* și *Emperor of Rome: Ruling the Ancient Roman World*. De asemenea, Mary Beard este o prezență constantă în mass-media,

fiind autoarea și prezentatoarea unor documentare de succes difuzate de BBC.

Beard nu se limitează la o lectură superficială a glumelor sau a manifestărilor comice, ci propune o analiză subtilă a modului în care râsul era utilizat atât pentru a întări autoritatea imperială, cât și pentru a o contesta. În acest sens, pertinentă este relatarea lui Cassius Dio despre amenințările împăratului Commodus din amfiteatru, descrise ca fiind deopotrivă amenințătoare și ridicole. Această dualitate sugerează că râsul putea funcționa ca o formă de rezistență simbolică împotriva autocrației romane și a abuzurilor de putere: în timp ce unii dintre cei nemulțumiți au ales calea violenței, conspirației sau rebeliunii, alții au răspuns prin refuzul de a lua în serios spectacolul autorității imperiale.

Ideea inițială a autoarei era să identifice ce anume stârnea râsul în societatea din Roma antică. Mary Beard se concentrează asupra râsului ca formă culturală fluidă, capabilă să se adapteze diverselor contexte și să reflecte complexitatea psihologică a experienței umane. Scopul ei este de a complica în mod deliberat subiectul, întrucât ea însăși mărturisește că s-a plictisit de interpretarea reductivă potrivit căreia râsul în Roma antică ar fi fost doar un instrument al puterii. Cu o notă de autoironie, Beard afirmă că ar fi preferat să scrie despre orice altceva decât despre controlul, autoritatea și violența din lumea romană, deși, paradoxal, ajunge tot la concluzia că râsul este, inevitabil, strâns legat de structurile de putere. În acest sens, o parte semnificativă a cărții analizează modul în care împărații romani foloseau umorul ca mijloc de umilire publică și afirmare a superiorității. Această legătură între râs și putere este evidentă în practica imperială, unde umorul nu doar că servea ca o formă de divertisment, dar devenea și o unealtă de manipulare psihologică și control social. Un exemplu relevant este comportamentul lui Caligula, care, într-un gest de cruzime sinistru, îl obligă pe un bărbat să privească cum fiul său este persecutat dimineața, iar seara, la cină, să participe la jocuri, să râdă și să glumească.

De asemenea, Mary Beard își propune să exploreze profunzimea râsului în Roma antică, abordându-l nu doar ca pe un subiect de analiză, ci ca pe o experiență culturală complexă. Cartea nu reprezintă o simplă trecere în revistă a surselor literare, ci o interpretare a acestora. Mary Beard valorifică atât sursele literare canonice, cât și

izvoarele adesea marginalizate în studiile clasice, reușind astfel să redea o imagine mai nuanțată și mai puțin idealizată. Printre aceste surse se numără *Philogelos*, o colecție de aproximativ 265 de *dicta ridicula* (bancuri), și *Saturnalia* lui Macrobius. În completare, Beard aduce în discuție și opere literare clasice precum *Elogiile* lui Virgiliu și *Măgarul de Aur* al lui Apuleius.

Unul dintre demersurile de bază ale lui Mary Beard este acela de a contura răsul roman nu ca pe un fenomen universal, ci ca pe o experiență intens ancorată în contextul epocii. Deși manifestarea fiziologică a răsului poate părea constantă la nivel biologic, sensurile, formele și ocaziile răsului diferă considerabil de la o cultură la alta. Beard insistă asupra faptului că răsul se învață nu doar ca reacție, ci și ca practică socială, modelată de norme, așteptări și unele limite morale.

Chiar dacă există o bază fiziologică comună, ceea ce provoacă răsul într-o societate poate fi complet inadecvat sau de neînțeles în alta. Mary Beard menționează, în acest sens, cercetările de ordin antropologic a cercetătoarei Mary Douglas a comunităților de pigmei din pădurea Ituri, aceștia nu doar „râd ușor”, dar o fac într-un mod care, din perspectiva altor culturi, poate părea extravagant: se întind pe jos, dau din picioare și tremură de răs într-un paroxism considerat de ei absolut normal. Acest exemplu devine emblematic pentru ideea că fiecare cultură își creează propriile coduri ale răsului, și nu numai în acest context, iar ceea ce într-un loc poate părea grotesc sau exagerat, într-altul poate reprezenta expresia firească a reacției colective.

Or Beard recuperează și reflecții din lumea antică, precum observația lui Plutarh potrivit căreia temele glumelor diferă în funcție de compania în care te afli. Astfel, ceea ce poate fi spus în prezența prietenilor nu se mai potrivește în fața părinților sau a copiilor. Această situație e destul de actuală, având în vedere că există o etică morală distinctă ce guvernează comportamentele indivizilor din diverse categorii sociale.

Cartea este structurată în opt capitole, organizate în două părți: prima parte tratează chestiuni teoretice, iar a doua se concentrează pe studii de caz și exemple concrete din cultura romană. Capitolele, în general, urmează o tematică logică: de la întrebarea introductivă *Ce îi face pe romani să râdă?* până la analiza unor figuri cheie – oratori, împărați, bufoni (ideea de *scurra*) – și a graniței instabile dintre om și

animal, în special în cazul personajelor comice precum maimuțele și măgarii.

Capitolul 1 – *Introducing Roman Laughter: Dio’s “Giggle” and Gnatho’s Two Laughs* – deschide volumul prin ancorarea temei în realitățile culturale ale Romei antice, prin analiza a două episoade. Mary Beard pornește de la o scenă relatată de Cassius Dio în *Istoria romană*, în care istoricul își mușcă frunza de laur din diademă pentru a-și ascunde râsul stârnit de comportamentul ridicol al împăratului Commodus. Al doilea exemplu provine din comedia lui Terentius, unde personajul Gnatho face distincția subtilă între două tipuri de râs: cel autentic și cel menit să flateze. Aceste situații sunt utilizate de autoare ca puncte de plecare pentru o reflecție mai amplă asupra subiectului abordat, Mary Beard reîntorcându-se adeseori la aceste relatări pe parcursul lucrării.

Capitolul 2 – *Questions of Laughter, Ancient and Modern* – analizează o gamă variată de teorii romane privind natura și originea râsului, evidențiind sursele care fac referință la aceste concepții. Autoarea recuperează ceea ce se numește „teoria clasică a râsului” atribuită lui Aristotel. Aristotel susține că râsul este o trăsătură specifică ființei umane, omul fiind unica creatură care ar fi capabilă să râdă. Totodată, pentru romani acest subiect capătă un caracter enigmatic, ceea ce a stârnit interesul unor erudiți ca Cicero, Galenus sau Plinius cel Bătrân, ei au încercat să-l înțeleagă atât din perspectiva biologică, cât și din cea filozofică.

Capitolul 3 – *The History of Laughter* – problematizează ideea construirii unei așa-zise „istorii a râsului” respingând perspectiva unei evoluții lineare către forme tot mai rafinate de umor. Autoarea critică miturile modernizatoare care sunt proiectate asupra Antichității. În acest context, Mary Beard devoalează pe teoreticianul Mikhail Bakhtin, care urmărea să surprindă transformările istorice în modul de înțelegere și manifestare a râsului, precum și în reflecțiile teoretice despre acesta. Însă, interpretările lui Bakhtin sunt considerate discutabile, în special în ceea ce privește analiza Saturnaliilor, pe care le interpreta drept un element-cheie în dimensiunea râsului Romei antice și ca pe un antecesor al carnavalului.

Capitolul 4 – *Roman Laughter in Latin and Greek* – explorează dimensiunea lingvistică a râsului în lumea antică, concentrându-se asupra originii și evoluției sale din perspectiva expresiilor lingvistice

ale „râsului” în latină și greacă. Mary Beard analizează diferențele de nuanță dintre termenii *risus* și *gelōs* (gr. γελοσ), evidențiind că dincolo de traducerea literară, acești termeni sunt mult mai complecși și reflectă concepții culturale. Mai mult, autoarea problematizează modul în care râsul roman poate fi înțeles doar prin raportare la influențele și contrastul cu râsul grec, sugerând că încercările de a trasa limite rigide între aceste două tradiții riscă să simplifice complexitatea istorică și lingvistică.

Capitolul 5 – *The Orator* – examinează râsul în spațiul retoricii. Beard evidențiază rolul pe care îl avea râsul în arta persuasiunii și în dinamica dintre vorbitor și audiență făcând, în mare parte, referință la Cicero, dar și la Quintilian în unele circumstanțe. De asemenea, se face referință și la faptul că uneori glumele pot fi imorale, dar nu se pune întrebarea ce le face nepotrivite în anumite contexte. Relevant este faptul că râsul în oratorie este un produs cultural al intelectualilor Romei antice, cu toate că ar avea o bază a lumii grecești. Aici se menționează că râsul ar putea fi considerat o artă și, mai mult, un mod de a evalua capacitatea intelectual-socială.

Capitolul 6 – *From Emperor to Jester* – se concentrează asupra râsului ca instrument al puterii imperiale. Se explorează tensiunea dintre figura împăratului și cea a bufonului, analizată prin mai multe exemple, precum Sulla sau Elagabalus, ale căror forme de râs, de la cel tiranic și sadic la cel autoironic, reflectă poziția și natura autorității lor. În plus, Mary Beard aduce în discuție o sursă distinctivă, *Metamorfozele* lui Ovidius, în care râsul devine un indiciu al relațiilor morale și imorale, dar și un semnificator al condiției umane. În final, este abordat și explicat termenul de *scurra*, un concept prezent practic în întreaga lucrare.

Capitolul 7 – *Between Human and Animal – Especially Monkeys and Asses* – investighează râsul în raport cu granițele între uman și non-uman. Beard discută despre utilizarea animalelor, în special maimuțele și măgarii, ca subiecte de glumă și simboluri în reprezentările satirice și caricaturile epocii. Mai mult, familia primatelor era adesea asemănată oamenilor și, de altfel, erau considerate ca niște caricaturi ai ființei umane. De aici și interesul romanilor față de mimi. Or prin Apuleius *Măgarul de Aur* se sugerează umanitatea, dar și statutul divin al unui animal, cum este măgarul.

Capitolul 8 – *The Laughter Lover* – încheie volumul printr-o reflecție asupra figurii centrale a „celui care iubește râsul” – *philogelos* (gr. *φιλογελος*). Capitolul tratează colecțiile de glume antice și avertizează asupra ambivalenței râsului, care, deși exprimă o anumită libertate, poate deveni și periculos sau ilegal. Se face referință, în special, la bancul numărul 56 (cu care se începe capitolul) din colecția de glume antice *Philogelos*. De aici și observația că glumele antice nu sunt amuzante pentru omul contemporan, care are alte principii și o altă realitate față de omul antic.

Este clar că Mary Beard nu își propune să prezinte râsul și glumele din lumea romană exclusiv ca o expresie a cruzimii sau a sadismului manifestate prin umilire publică, execuții spectaculoase sau satire cu miză politică. Deși recunoaște aceste dimensiuni ale puterii imperiale, demersul său merge dincolo de ele. Autoarea explorează în profunzime umorul specific societății romane, în care se regăsesc tipologii recurente precum învățați derutați de împrejurări absurde, personaje feminine construite în jurul unei sexualități exacerbate, soldați lăudăroși sau sclavi care dau dovadă de istețime. Acest tip de umor nu este însă pur anecdotic, ci adesea implică o întrebare implicită asupra identității și poziției sociale a receptorului. Glumele nu doar că distrau, ci și articula o întrebare inductivă în contextul unei societăți intens ierarhizate ca cea romană: dar tu știi cine ești?

Prin *Laughter in Ancient Rome*, Mary Beard reușește să redea multilateralitatea râsului în societatea romană, explorându-l nu doar ca reflex al puterii imperiale, ci și ca fenomen cultural în sine. Deși concluziile lucrării indică faptul că râsul roman tinde adesea să capete o caracteristică vulgară, aceasta nu înseamnă că dimensiunea sa este redusă la simpla expresie a cruzimii sau a ridicolului. Dimpotrivă, Mary Beard își atinge întrucâtva scopul de a scoate în evidență funcțiile culturale, sociale și psihologice ale râsului, dincolo de simpla relație cu autoritatea. Demersul său reușește să complice în mod productiv percepțiile moderne despre comicul antic, arătând că râsul roman nu poate fi înțeles fără a ține cont de însușirile simbolice, ierarhiile sociale și jocurile de identitate care marcau viața comunităților contemporane.

Așadar, Mary Beard aduce o contribuție relevantă nu doar prin conținutul cercetării sale, ci și prin modul în care reușește să atragă

interesul cititorilor față de o temă care, la prima vedere, poate părea marginală sau dificilă. Stilul ei este accesibil, clar și adesea marcat de un ton colocvial. Beard nu ezită să introducă în paranteze glume fine sau observații personale, ceea ce contribuie la apropierea cititorului de text și la păstrarea unei atmosfere relaxate, chiar și atunci când sunt abordate teme teoretice complexe. Aceste inserții nu distrag de la rigoarea analitică a lucrării, ci dimpotrivă, dau o notă de autenticitate și naturalețe discursului academic. Poate chiar au drept scop adâncirea în subiect sau, mai poetic vorbind, pătrunderea în atmosfera „râsului roman”. Prin întrebările pe care le pune și prin exemplele alese, autoarea stimulează curiozitatea și oferă o perspectivă nouă asupra culturii romane. În acest sens, lucrarea capătă și un caracter promoțional în sensul că face ca subiectul râsului în Antichitate să pară relevant și demn de aprofundat. Beard nu doar informează, ci și încurajează reflecția și apropierea de sursele vechi, reușind să ofere un model de abordare accesibil și convingător, atât pentru specialiști, cât și pentru publicul pasionat de lumea romană.